

ZPRAVODAJSKÝ FILM A POČÁTKY POKUSŮ O TELEVIZI

Je jistě velmi zajímavé, že vůbec první původní filmové snímky v habsburské monarchii vznikly v Praze. Jejich autorem byl architekt Jan Kříženecký.⁶²⁾ Natáčel a předváděl (s kinematografickým přístrojem, zakoupeným od bratří Lumièrů) převážně filmy, které byly označovány jako časovosti nebo aktuality. Obdobně jako všude jinde na světě měly první Kříženeckého filmy demonstrovat především technické možnosti nového vynálezu, ale zároveň v nich šlo o snahu podat autentický záznam skutečnosti — politických, kulturních a sportovních událostí. Můžeme tedy tyto snímky i přes jejich primitivní formální stránku do jisté míry přirovnat k šotům pozdějších nebo i nyníjších filmových novin — týdeníků.

Svůj první původní film předvedl J. Kříženecký na Výstavě architektury a inženýrství v Praze roku 1898; na zahajovacím představení se promítaly snímky Svatojánská pouť v československé vesnici, Polední výstřel z děla na baště sv. Tomáše, Purkyňovo nám. na Král. Vinohradech. Na Slovensku se první kinematografické představení konalo v Bratislavě v dnešním hotelu Carlton 25. prosince 1896. Skládalo se z krátkých záběrů — Příjezd rychlíku do stanice, Francouzská pěchota cvičí ad. Prvním filmovým tvůrcem na Slovensku byl Eduard Schreiber, autor filmových snímků Sekání ledu na Váhu, Práce na pile, které jsou uloženy ve Slovenském filmovém ústavu.

Po těchto slibných začátcích byl vývoj filmu v našich zemích na čas zastaven. Chyběly základní podmínky, které jsou pro vznik skutečného zpravodajského filmu jako prostředku masové informace a propagandy nezbytné a rozhodující: filmové výroby, které by natáčely aktuality, stálá kina a filmové půjčovny s mezinárodní výměnou filmového zpravodajství a konečně úspěšné filmové periodikum. Tyto podmínky se v dalších letech sice prosazovaly, ale jen s velkými obtížemi a postupně.⁶³⁾

V Československu se filmová produkce rychle rozvíjela. Svědčí o tom skutečnost, že v r. 1937 v něm bylo 1838 stálých kin, která však v oblasti zpra-

⁶²⁾ Ještě před jeho snímky měla česká veřejnost příležitost seznámit se s technikou novinkou — filmem — při projekcích, které pořádaly zahraniční filmové podniky, hostující v Praze. Několik takových představení se konalo už v r. 1896, tedy brzy po zrodu kinematografie, za něž se všeobecně považuje 28. prosinec 1895, kdy v Paříži uspořádali bratři Lumièrové první skutečně úspěšné představení.

⁶³⁾ Ještě před první světovou válkou, v roce 1911, vznikla první česká filmová společnost Kinofa, v téže roce zahájila produkci společnost Illusion, jejímž spoluzakladatelem byl Alois Jalovec. Dále některé aktuality vyrobila firma Asum, založená roku 1912, která se pokusila i o vydávání prvního českého filmového periodika — Pražský kinematografický žurnál. Po několika číslech však zaniklo. První příležitostné filmové periodikum z území Slovenska mělo název Piešťanský žurnál, jehož vydavatelem byl — pravděpodobně na začátku první světové války — maďarský novinář János Fröhlich.

vodajské byla zapojena do zmonopolizovaného mezinárodního trhu, ovládaného velkými zahraničními týdeníky (Fox, Paramount, UFA, MGM, Pathé). Ve světovém měřítku platí, že se buržoazie naučila za první světové války pohlížet na film nejen jako na výhodný zdroj zisků, nýbrž že v něm rozpoznala i velké možnosti propagandistické. Pro vývoj čs. zpravodajského filmu byl však naproti tomu v tomto období příznačný nezájem podnikatelů a buržoazního státu o nový sdělovací prostředek, takže ve velké mezinárodní konkurenci docházelo jen k ojedinělým pokusům založit samostatné filmové periodikum. Pro potřeby oficiálního zpravodajství byla sice založena společnost Československý film, ta však natočila pouze několik snímků (např. První chvíle čs. samostatnosti, Triumfální příjezd prezidenta Masaryka) a zanikla. Vycházely různé žurnály (např. v letech 1923–1924 AB-zpravodaj, v letech 1928–1929 Favorit journal, v letech 1928–1933 Légia journal), nepodařilo se je však vydávat periodicky, a tak brzy zanikly. Významnějšími periodiky byly pouze Elektajournal (1925–1930) a Deglův žurnál (1927–1930). Byly činěny také pokusy vydávat regionální periodika, jako Pražský čtrnáctideník, Plzeňský žurnál, ve Zlíně Bařův žurnál, který byl určen především pro reklamní účely a byl proto promítán v obchodech s obuví. Kromě reklamy přinášel však také aktuality a sportovní reportáže domácí i zahraniční.

Po nástupu zvuku do filmu podlehly všechny dosud vydávané němé týdeníky konkurenčnímu tlaku bohatých zahraničních firem. Výjimkou byl Československý filmový týdeník (1930–1937), vytvořený z Elektajournalu. Začátkem 30. let kromě toho vznikla dvě specializovaná filmová periodika. Osvětový zpravodaj a Vojenský zpravodaj. Na Slovensku vydával v letech 1936–1937 první slovenský zvukový filmový týdeník Elite journal Ján Čarovský majitel půjčovny a výroby filmů. Natočené filmové materiály se zpracovával v pražských filmových laboratořích. Přes všechno podceňování a přehlížení bylo filmové zpravodajství v předmnichovské republice součástí mašiner buržoazní propagandy. Zvláště charakteristické pro ně bylo zaměření na okrajová, senzační a bulvární témata (soutěže krásy, sňatky hvězd apod.).

Nejvýznamnějším zpravodajským týdeníkem v buržoazní republice a prvními našimi skutečnými filmovými novinami v pravém slova smyslu byla Aktualita. Byla finančně dobře zabezpečena novinářskými koncerny a podporována oficiálními místy. Podstatná byla skutečnost, že Aktualita promítala kina na celém území Československa. První číslo čs. zvukového týdeníku Aktualita vyšlo 30. června 1937 (zároveň vyšlo jako 31. číslo Čs. filmového žurnálu, na který přímo navazovalo). Od roku 1938 měl také slovenskou verzi a vlastní filiálku v Bratislavě se stálým kameramanem (zmiňovaný Elite journal přestal vycházet). Pro pohraniční oblasti ČSR vydávala Aktualita také německou verzi – Tschechoslowakische Tonbildschau.

Aktualita se od samého zrodu zapojila do boje na obranu republiky, proti fašismu a válce. Dosáhla i po formální stránce úrovně srovnatelné s nejlepšími příklady ve světě. Zároveň úzce spolupracovala s mnoha zahraničními týdeníky, s nimiž si vyměňovala materiály.

„... Československu patří čestné místo v historii experimentálního období televize a opravdu jen málo chybělo k tomu, abychom se zařadili na sklonku 30. let mezi několik málo „televizních velmocí“, které tenkrát již měly zavedeno televizní vysílání pro veřejnost...“ (Strasmajer, V.: Počátky naší televize. Sešity novináře, 1978, č. 2–3, str. 156).

Od přelomu 30. let se v ČSR začalo experimentovat s televizí, zejména mezi radioamatéry, kteří se sdružovali v zájmových organizacích, např. v Čs. radiosvazu, Čs. radioklubu apod. Z časopisů se dozvídali nejen o novinkách v radiotechnice, nýbrž také o tom, že v zahraničí se připravuje „rozhlas obrazů“, jak se tehdy často říkalo rodící se televizi. I u nás se našli vášniví experimentátoři, kteří se snažili sestrojít amatérské přijímací soustavy, pracující na principu mechanických rotujících elementů a umožňující příjem nízkofrekvenční televize.

Nejvýznamnější postavou experimentální éry televize byl dr. Jaroslav Šafránek, docent experimentální fyziky UK v Praze, uznávaný pedagog i vědec a zanícený propagátor televize. S finanční pomocí několika mecenášů z řad členů Čs. radioklubu nakoupil v zahraničí potřebné součástky a spolu se svými dvěma spolupracovníky sestrojil komplexní televizní aparaturu pro vysílání a příjem mechanické nízkofrekvenční televize, kterou veřejně předvedl 10. prosince 1935 v Praze. Nato s ní absolvoval velké přednáškové turné ve více než čtyřiceti městech v republice, jichž se zúčastnilo na 20 tisíc posluchačů. Úzké spojení navázal zejména se slovenskými radiomaty, kteří měli o televizi ještě konkrétnější představy (v Bratislavě, Košicích, Levoči, Spišské Nové Vsi a hlavně v Banské Bystrici).

Pod tlakem radioamatérů i veřejnosti, která se o televizi vážně zajímala a přímo se jí dožadovala, jak dosvědčuje dobový tisk, ustavilo ministerstvo pošt a telegrafů v r. 1934 skupinu tří expertů v čele s ing. Aloisem Signerem, která měla zjistit současný stav televize ve světě, zvážit naše možnosti a předložit doporučení, kdy také u nás bude možno zahájit pokusné televizní vysílání. Když původně stanovený termín – rok 1937 – byl několikrát odložen, podal J. Šafránek žádost o udělení licence na bezdrátové vysílání obrazu a zvuku s odůvodněním, že potřebuje pokračovat ve svých pokusech. Povolení obdržel a na sklonku 30. let začal sestavovat vlastní vysílací a přijímací aparaturu, tentokrát již plnoelektronické televize. V prosinci 1938 pozval zástupce tisku do Fyzikálního ústavu UK v Praze a seznámil je se svou aparaturou, pracující s obrazovou normou 240 řádků na ploše 13×15 cm. V této době zahájil též první pokusy s barevným obrazem. Uskutečnění experimentálního vysílání se veřejnost již nedočkala. Rozbití Československa, nacistická okupace a druhá světová válka přerušily náš velice nadějný výzkum a vývoj televizního vysílání.